

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE KAMU HİZMETLERİNDE ETKİNLİK

Murat GENÇ*

ÖZET

Günümüzde kamu hizmetlerinde etkinliğin nasıl sağlanabileceği konusunda teoride pek çok yöntem ve yaklaşım geliştirilmiştir. Ancak, bunların çabaya dönüştürülmesinde diğer bir deyişle pratiğe aktarılmasında sosyal, siyasi veya ekonomik sorunlar mevcuttur. Bu sorunları aşabilmek, kamu hizmetlerinde etkinliği, toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarındaki farklılığı dikkate alan bir kamusal hizmet mekanizmasıyla elde edebilmek, böylece sosyal hedeflere ulaşabilmek için ulusal ve uluslararası kuruluşlarca çeşitli kuram, strateji ve yaklaşımlar belirlenmektedir. Günümüzde bunlardan en belirgin olanları ve üzerinde önemle durulanları, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi (gender mainstreaming) ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışıdır.

Bu çalışmada söz konusu kavramlar incelenmekte ve bu kavramların kamusal hizmet mekanizması ile bağlantısı irdelenmekte, dünya uygulamaları araştırılmakta ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ülkemiz açısından uygulanabilirliği değerlendirilmektedir. Bu inceleme ve değerlendirmeler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile kamusal hizmetlerde sağlanabilecek etkinlik arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber bir inceleme ve değerlendirmeler bir gerçeğin daha üzerini aralamaktadır. Bu gerçek; söz konusu anlayışı kadın-erkek eşitliğine dayalı dar bir hareket alanında değil toplumun diğer dezavantajlı unsurlarını da içeren, kamusal hizmetlere vatandaş odaklılığı kazandıran böylece hesap verebilirliği ve performans odaklılığı kamu sektörünün öncelikleri arasına yerleştiren geniş bir bakış açısıyla değerlendirmenin, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını kuvveden fiile aktarabilmenin en önemli gereklerinden biri olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, ihtiyaçlara duyarlı kamu hizmeti anlayışı, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal bütçe, vatandaş odaklı yönetim.

GENDER BUDGETING AND EFFICENCY IN PUBLIC SERVICES

ABSTRACT

Nowadays, a lot of answers and approaches have been developed to respond how can provide efficiency in public services. But there are social, political and economic

* Maliye Bakanlığı, Devlet Bütçe Uzman Yardımcısı

obstacles about converting these answers to effort namely transforming them to the practice. In order to overcome mentioned problems, to attain efficiency in public services taken into account differences of individual needs via a public service of concepts, strategy and approaches are determined by national and international institutions. The most prominent of these are gender equality, gender mainstreaming and gender budgeting at the present time.

In this working, concepts in question are be researched and correlation of these concepts with public service mechanism are examined, world implementations are investigated and at last gender budgeting applicability for our domain is evaluated. These researches and evaluations reveal that there is a correlation between gender budgeting and efficiency in public services. In addition gender budgeting should include of not only women-men equality but also the other disadvantages groups of society. So this approach has possession of a large perspective. Thus, quality of the public services will be transformed into citizen oriented management. Accountability and performance based approach will put in public's priorities owing to this transformation.

Keywords: Efficiency, Requirement Sensitive Public Services Approach, Gender Equality, Social Budget, Citizen Oriented Management

1. GİRİŞ

Bireylerin sahip olduğu temel hak ve hürriyetler, feodal devlet ile başlayan ve hukuk devletine erişim ile birlikte tekemmül eden demokratikleşme sürecinde gelişmiş ve çeşitlenmişlerdir. Bu çeşitlenme ve gelişmede siyaset ve devlete, bireylerin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda sahip oldukları hak ve hürriyetler konusunda çeşitli görevler yüklenmiştir. Bununla beraber hukuk devletine geçişte yaşanan süreç, bu görevlerin yerine getirilmesini, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve refah devleti gibi hedeflerin gerçekleştirilmesinde gerekli ve önemli birer mihenk taşı vasfına büründürmüştür. Gerek toplumdaki eğitim seviyesinin yükselmesi ve kalkınmanın artması gerekse ülkelerarası ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ile bilim ve teknolojiye gelişmelerin hızlanması ve tüm bunların ülkelerarası iletişim ve etkileşimi arttırması, bireyleri sahip oldukları hak ve hürriyetler konusunda daha duyarlı ve daha fazlasını ister hale getirmiştir. Bu duyarlılık ve istek, bireysel hak ve hürriyetlerin, hem tanım ve kapsam itibarıyla sürekli yenilenmesi hem de içsel ve dışsal dinamikler yardımıyla müspet manada değişime uğraması sonuçlarını doğurmuştur.

Bu değişim ve yenilenmeler, toplum içinde geri planda kaldığı düşünülen ve kamu hizmetlerinden yeterince faydalanamadığı, ekonomik

karar alma sürecine katılmadığı ve ekonomik faaliyetler neticesinde ortaya çıkan değerden yeterli payı alamadığı varsayılan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürlüler gibi toplumun önemli bir bölümünü oluşturan kesimlerin ön plana çıkarılması veyahut ön planda yer aldığı varsayılan toplumun diğer kesimleri ile eşitlenmesi düşüncesinin doğmasına vesile olmuştur.

Bu eşitliğin sağlanmasına yönelik çabalar özellikle kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi konusunda belirginleşmektedir. Kadın-erkek eşitliği idealinin sağlanmasına ve bu eşitliğin hayatın her bir alanında uygulanmasına yönelik uluslararası alanda ve ülkeler düzeyinde gösterilen çabalar, cinsiyete duyarlı kamusal hizmet mekanizması (Gender Neutral) yerine kamusal hizmetlerden faydalananların özgül ihtiyaçlarını dikkate alan diğer bir ifade ile vatandaş odaklı olan kamusal hizmet mekanizmasının varlığının sağlanmasına yöneliktir. Vatandaşı merkeze alan, toplumsal ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçların sahibi olan kesimlere duyarlı olarak kamusal hizmet sunan devletler, bir yandan kamu kaynaklarının etkin, verimli ve ekonomik kullanılmasını sağlayarak ekonomik anlamda önemli bir sorunu çözerken, diğer yandan da toplumun insani gelişmişlik endeksini yükselterek sosyal, siyasi ve kültürel kalkınmasını gerçekleştirmiş bir topluma, yalın anlatımıyla refah toplumuna giden yolda önemli bir gerekliliği yerine getirmiş olmaktadır.

Bilindiği üzere bütçeler, kamu hizmetlerinin ifa edilebilmesi ile kamu gelirlerinin toplanabilmesine izin veren, devletin öncelikleri ile politik isteklerin izlenebilmesini sağlayan en önemli belgeler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bütçe üzerinde yalnızca mali ve ekonomik politikaları değil sosyal ve kültürel amaçlara yönelmiş politika ve programları da görebilmek mümkündür.

Dolayısıyla ekonomik ve siyasi olarak en etkin araçlar olan bütçeler ile vatandaş odaklı kamu yönetimi anlayışının kesiştikleri nokta, daha verimli bir ekonomi oluşturmak, daha eşit bir toplum yaratmak, siyasi açıdan daha etkili politika belirlemek, hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak, toplumu bilgilendirmek, bu suretle karar alma süreçlerine katılımı arttırmak, siyasi sorumluluğun dağıtımda etkinliği elde etmek, dezavantajlı grupların sosyoekonomik ihtiyaçlarına gerçekçi cevap verebilecek bir kamusal hizmet mekanizmasını tesis etmek gibi amaçları arka planında barındıran “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” anlayışıdır.

Bu sebeptir ki bütçelerin toplumsal ihtiyaçlara duyarlı yönlerinin değerlendirilmesi, sosyal ve ekonomik yapıyı bu ihtiyaçlar doğrultusunda belirleyebilmek ve geleceğe yönelik kararların toplumsal ihtiyaçlara duyarlı olarak alınabilmesini sağlamak açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda çalışmamızda başlıca şu soruların cevapları aranmaya çalışılacaktır:

1. Toplumsal cinsiyet eşitliği idealinin kamu hizmeti anlayışında neden olduğu değişiklikler nelerdir?
2. Gender Mainstreaming nedir ve ortaya çıkış nedenleri nelerdir?
3. Bütçenin işlevleri ve amaçları doğrultusunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı nedir, unsurları ve şartları nelerdir?
4. Günümüzde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının dünya üzerinde uygulama örnekleri nelerdir?
5. Kamu hizmetlerinin niteliği ve faydalanıcıları dikkate alındığında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının ülkemiz bütçe sistemi ve kamu yönetimi anlayışı açısından uygulanabilirliği nedir?

2. İHTİYAÇLARA DUYARLI KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE GENDER MAINSTREAMING¹ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kamu hizmetleri, bir kamu tüzel kişisi tarafından doğrudan veya onun denetimi altında bir özel hukuk kişisi tarafından ve kamu yararı amacına yönelik olarak yürütülen faaliyetler olarak ifade edilebilir (Gözler, 2003: 232). Tanımından da anlaşılacağı üzere, bir hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için en az iki koşulun aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan biri, hizmetin kamu idarelerince ya da ilgili kamu idaresinin sıkı gözetimi ve denetimi altında özel hukuk kişilerince yürütülmesi, diğeri de hizmetin kamuya yöneltilmiş, başka bir ifade ile kamuya yararlı olmasıdır. Kamu

¹ Gender Mainstreaming, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi prensibinin ifadesi olsa da söz konusu kavram yerine "Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşım" ifadesinin kullanımının gerek akademik ve günlük kullanımını kolaylaştırabilmek gerekse Türkçe kullanımını yaygınlaştırabilmek için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bundan sonraki bölümlerde Gender Mainstreaming kavramı yerine "Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşım" ifadesi kullanılacaktır.

hizmetinin maddi şartı olan ve konumuz açısından da önemli olan kamu yararı değişken bir kavramdır. Söz konusu değişkenlik, toplumsal dinamikler ve devlet yönetim anlayışında meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Kamu yararını amaçlayan kamusal hizmetler, devlet yönetim anlayışındaki ve toplumsal dinamiklerdeki değişimin bir sonucu olarak hem nitelik hem de sunum yönünden farklılaşmış, tarih içinde hizmeti sunanın etken, yararlananın edilgen olduğu bir dönemden, yararlananın etken olduğu bir döneme evrilmiştir. Bu evrimle birlikte kamusal hizmetlerden yararlananların öznel ihtiyaçları kamusal hizmet mekanizmasının merkezine yerleşmiştir. Bunun nedeni toplumu oluşturan her bir bireyin ihtiyaçlarındaki farklılığı dikkate alan kamu hizmeti anlayışının, kamu yönetimince sosyal faydanın sağlanmasında en önemli köşe taşlarından biri olarak kabul edilmesidir. Bu anlayışın kamu yönetiminde tam olarak yerleşmesinin sağlanmasında, kadın, çocuk, özürlü gibi dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını, toplumu oluşturan diğer bireylerin ihtiyaçlarına eşit ihtiyaçlar olarak kabul ederek giderme duyarlılığı, önemli bir katalizör etkiye sahiptir. Dezavantajlı gruplar için hem erişilebilirliği arttırılacak hem de karşıtları ile eşit olarak yararlanılabilir hale getirilecek olan eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik gibi temel kamusal hizmetler, dezavantajlı grupların topluma dahil edilmesinde ve toplumun her kesimine sorumluluk vererek sosyal dışlanma ve yoksulluğun azaltılmasında önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 2009). Bu nedenle ihtiyaçlara duyarlı kamusal hizmet anlayışı ile kamusal hizmetlerden elde edilmek istenen sosyal fayda arasında bir sebep sonuç ilişkisi mevcuttur.

Kamusal hizmetler, hem sunan hem de yararlananlar bakımından tarafsız olarak kabul edilmektedir. Kamu hizmetinin yönetimini ellerinde bulunduranlara, hizmetin götürüldüğü kişilerin veya çalıştırdıkları elemanların siyasi görüşleri, felsefi seçimleri veya dini inanışları açısından ayırım veya kayırma yapmamayı zorunlu kılan söz konusu tarafsızlık, eşitlik ilkesinin bir uzantısıdır (Fournier, 2010). Mutlak insan hakları anlamında bir eşitliğe hâle getirmeyen ihtiyaçlardaki farklılıklar, devletlere sevk ve idare etmekten ziyade bireylerin telaffuz ettikleri ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak hizmet etme görevi yükleyerek (Denhardt, 2002: 551) toplumsal ve bireysel ilgi ve ihtiyaçların tatminini, kamu hizmetlerinin temel amacı haline getirmişlerdir.

Kamusal ve özel hayatın bütün basamaklarında hem kadınların hem de erkeklerin eşit bir şekilde yer alabilmesini, sosyal, ekonomik vb. hayatın

tüm aşamalarına katılabilmesini ve bunlarda söz sahibi olabilmesini ifade eden toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın erkek arasındaki biyolojik farklılıkları anlatan cinsiyet kavramından farklı bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Council of Europe, 2004: 8). Bu farklı değerlendirmenin nedeni ise; kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen sosyal sorumlulukların farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple günümüzde üzerinde durulan ve olması gerektiğine inanılan cinsiyet eşitliği değil daha üst bir anlamı ve amacı ihtiva eden toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin mevcudiyeti her iki cinsde de yüklenen sorumlulukların gözden geçirilmesine ve iktiza ederse yeniden tasnifine olanak verecektir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek tanımlamasını biyolojik cinsiyet üzerinden değil toplumun onlara atfettiği değer ile yüklediği sorumluluklar üzerinden yapmaktadır. Dolayısıyla ülkeden ülkeye cinsiyet tanımı değişmezken, toplumsal cinsiyet kavramı değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Türkiye’de kadına aile ile ilgili işler, çocuk bakmak ve yetiştirmek gibi sorumluluklar yüklenmişken, İsveç’te çocuk bakma sorumluluğu her iki cinsde de yüklenmiştir. Niteliği yüksek bir çocuk bakımının sağlanması için gerekli şartları hazırlamanın siyasi bir zorunluluk olduğu İsveç’te, kendi tercihlerine bağlı olarak çocuğa her kim bakacak ise ona bir bakım ücreti ödenir. Bir yılda, çocuk bakımına yönelik olarak ödenen ücretler toplamı için bütçeden ayrılan kaynak, gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) neredeyse % 2’si dolaylarındadır. Bu ve buna benzer kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik teşviklerin kamu tarafından yürütülmesi hasebiyle İsveç, Avrupa’da en yüksek kadın istihdam oranına sahip olan ülkedir (European Women’s Lobby, 2004: 6).

Normatif bir eşitliği ifade eden toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik çabalara, hatta kadınların “de jure” (kanununa göre) haklarını elde etmiş olmalarına rağmen toplumsal hayatın birçok katmanında eşitsizlikler var olmaya, hatta giderek derinleşmeye devam etmektedir. Söz konusu eşitsizliklerin giderilmesi, bunun yerine tüm kurum ve kurallarıyla işleyebilen toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi için yeni yaklaşımlara, yeni stratejilere ve yeni metotlara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda geliştirilen stratejilerden birisi de, aynı zamanda ihtiyaçlara duyarlı kamu hizmeti anlayışının yerleşmesinde önemli bir rol oynayan, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi (toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım) prensibidir (Council of Europe, 2005: 7).

Toplumsal değişimler, sivil toplumun kendini ifadesi, bugün kamunun yeniden organizasyonunu zorunlu kılarken, bu zorunluluk kamu hizmetlerinin tarafsızlığı ile ihtiyaçlara duyarlı olma hallerini birbirinden ayırmakta ve bu işlevlere farklı anlamlar yüklemektedir. Dolayısıyla devletler, günümüzde kamu hizmetlerini yürütürken insani özellikleri (renk, dil, din vb.) dikkate almayan ama ihtiyaçlardaki farklılığı kamu hizmeti anlayışının merkezine alan bir anlayışla hareket etmek zorundadırlar. Bu anlayışın yerleşmesini sağlamanın yollarından birisi de ihtiyaçlara duyarlı kamu hizmeti anlayışı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasından bağ kuran *toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım* olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak Nairobi’de düzenlenen III. Dünya Kadınlar Konferansı sonucunda yayımlanan uluslararası bildirmede, kalkınmada kadınların rolünün değerlendirilmesinde yeni bir tasavvur olarak bahsedilen toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, IV. Dünya Kadın Konferansı sonuç bildirisinde daha kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştır. Bu kuvvetli vurguya ve tasavvura rağmen söz konusu stratejinin hayata geçirilebilmesi için gerekli ilk adım olan “tanımının” yapılması söz konusu süreçte ortaya çıkan en önemli zorluk olmuştur (Council of Europe, 2004: 11). Bir yandan dünya toplumlarını ve değerlerini dikkate almak diğer yandan da bu strateji sonucu ortaya çıkacak fikir ve fiillerin geniş bir etki alanına yayılmasını sağlamak, bu zorluğun temel nedenlerini oluşturmaktadır. Bu zorluğun etkisizleştirilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkacak tanım ile birlikte daha çok paydaşı bu temel politika içine çekmek ve katılımcısı haline getirmek yolunda uzun ve yoğun uğraşlar verilmiştir. Nihayet, uluslararası literatürde ve ilgili akademik çevrelerde yapılan değerlendirmeler sonucu önemli bir fikir birliği oluşmuş ve bu suretle geniş kapsamlı bir tanım ortaya çıkmıştır.

Buna göre Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşım: toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bakış açısının, politika süreçlerinin her aşama ve her seviyesine söz konusu süreçlerde yer alan siyasi ve sosyal aktörler tarafından dahil edilmesi, böylece politik süreçlerin yeniden değerlendirilmesi, geliştirilmesi, iyileştirilmesi hatta gerekirse yeniden yapılandırılmasıdır (Council of Europe, 2004: 12).

Toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım bir yandan toplumsal cinsiyete dair ilgiyi canlandırırken, diğer yandan da bu ilgiyi çevreden merkeze taşımaktadır. Bunu yaparken toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde ayrıştırıcı

veya farkı daha da derinleştiren politikalar yerine, toplumsal cinsiyetçi bakış açısının başlangıcından itibaren bütün politika, program ve süreçlere eklenmesini esas almaktadır. İnsanları karar alma mekanizmalarının nüvesi sayması, daha iyi yönetime olanak sağlaması, toplumsal cinsiyet eşitliğini toplum güzergahının ana duraklarından biri yapması ve son olarak da kadın ve erkek ihtiyaçları arasındaki farklılık ve çeşitliliği dikkate alarak bir yol haritası belirleyebilme kabiliyeti, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımı önemli ve tercih edilebilir kılmaktadır.

Sadece hangi politikaların uygulanacağı değil, özellikle bu politikaların nasıl uygulanacağına önemli olduğu süreç yönelimli stratejik bir yaklaşım olan toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım (KSGM, 2008: 18), kamu hizmetlerinin üretilmesinde ve sunumunda karar vericilerin, vatandaş odaklı yönetim ekseninde kamu hizmetlerinin yararlanıcılarının ve kullanıcılarının öznel niteliklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hareket etmesini sağlar. Bu sebeple toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, kamu hizmetlerinde etkinlik nasıl sağlanır sorusuna verilebilecek cevaplar arasında yer almaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde kamu yönetiminde yenilik doğurucu etkisinin varlığı bu temel anlayış değişikliğini daha da önemli kılmaktadır.

Toplumsal cinsiyetçi bakış açısının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesinde gözetilen öncelikli amaç, hükümet kaynaklarını ve önlemlerini sadece kadınlar üzerine odaklamak veya sürecin gözetimine yönelik olarak kamu idarelerine özel sorumluluklar yüklemek değildir (Elson, 2003: 1). Kamu kaynaklarını etkin ve verimli kullanmanın ayrıca kadınlara yönelik olarak hizmet üreten kamu idarelerini bu hususta bilinçlendirmenin yolu eşitlikçi bir perspektifte ancak dezavantajlı grupları önceliklendirmekten geçmektedir. Böylece ilgili kamu hizmetlerinden hem faydalanıcılar hem de sağlayıcılar açısından elde edilecek sosyal fayda miktarı yükselebilecektir. Bu kıstasın sağlanması, cinsiyete dayalı gelişme endeksinde (GDI) 155 ülke arasından 70. cinsiyeti güçlendirme endeksinde (GEM) 109 ülke arasında 101. olan ülkemizi üst sıralara taşımada olmazsa olmaz bir unsurdur (UNDP, 2009).

3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TANIMI AMAÇLARI VE UNSURLARI

“Kamusal mal ve hizmetlerde etkinlik nasıl sağlanır?” sorusuna verilebilecek cevapların fazlalığına rağmen üzerinde önemle durulan ve belki

de mutabakatın en yoğun sağlandığı cevap; ihtiyaçlara duyarlı olarak geliştirilmiş kamusal hizmet mekanizmasıdır. İhtiyaçların tam olarak ortaya konulması ve buna uygun olarak geliştirilecek kamusal hizmet anlayışı, kaynak ve harcama israfını engelleyecek, böylece verimlilik ve etkinliği sağlayacaktır. Toplumu oluşturan her bir bireyin farklı ihtiyaçlarının olması, vatandaş odaklı bir kamu yönetimi anlayışını zorunlu kılarken, bununla uyumlu ekonomik ve sosyal politika anlayışının da geliştirilmesini ve gerçekleştirilmesini işaret etmekte ve hükümetleri bununla yükümlü kılmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli politika önerileri ve uygulamaları geliştirilmiş olmakla birlikte, bir ülkenin değerler bütününe yansıtan bütçeler, doğrudan ihtiyaçlara cevap verecek hizmetleri belirlemesi, hükümetleri yürüttüğü politikaların mali anlamda yansımaları ve siyasi önceliklerin tanzimi gibi gerekçelerle, politika önerileri ve uygulamaları arasında en önemli ve en etkili araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütçeler iktisadi, siyasi, toplumsal öncelikleri ve tercihleri yansıtır. Kamu hizmetlerine ilişkin harcama ve gelirlerin bileşimi, toplumdaki kaynak dağılımını hem belirler, hem de toplumdaki kaynak dağılımı tarafından belirlenir. Bu etkileşimin ana çerçevesini ise benimsenen makro iktisadi politikalar (istihdam, büyüme, enflasyon, cari açık vb) çizer. Genelde, izlenen makroekonomik politikaların, özeldense sunulan kamu hizmetlerinin toplumdaki sonuçlarının cinsiyet boyutu vardır. Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları, tercihleri, öncelikleri farklıdır ama bu farklılıklar politika tasarımı da, uygulamasında da göz önüne alınmamaktadır (Şenesen, 2008: 1).

Kamusal ihtiyaçların temini için düzenlenen bütçelerin ve bütçelerle uyumlu olarak yürütülen politikaların, toplumun her bir kesimini farklı bir şekilde etkilediği dikkate alındığında, bunların kadınlar ve erkekler üzerinde de farklı etkileri olacağı açıktır (Budlender ve Sharp, 1998: 6). Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları, tercihleri, öncelikleri ve yararlandıkları kamusal mal ve hizmetler farklıdır. Bu farklılığı dikkate almadan üretilen hizmetlerde bir kayıp olması, aksi durumda ise etkinlik ve verimliliğin gerçekleşmesi muteber bir olgudur. Ancak günümüzde tarafsız olduğu kabul edilen kamusal mal ve hizmetlerin üretilmesinde ve sunulmasında kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarındaki farklılık dikkate alınmamaktadır. Bu dikkate almama halinin hem topluma hem de devlete getirdiği dolaylı ve dolaysız maliyetler bulunmaktadır. Bu maliyetler, düşük ekonomik verimlilik, düşük çıktı ve

hayat kalitesindeki azalma gibi ekonomik ve sosyal anlamda arzulanmayan durumlar şeklinde ortaya çıkabilir. Kadın ve erkekler arasında, kaynaklara erişim ile hakların ve gücün dağılımı hususlarında eşit olmayan bir dağılım söz konusudur. Neredeyse bütün toplumlarda refahın, yaşam kalitesinin ve diğer unsurların erkekler lehine olduğu bir gerçektir. Bu gerçeklikten hareketle, söz konusu durumu en azından kısmen gidermek için çeşitli politika önerileri geliştirilmiştir. Ancak bunlar, cebirsel özelliklere sahip olmamaları nedeniyle hedeflenen amaçlara ulaşmada yetersiz kalmışlardır. Bu sebeple zorlayıcılığı olan, izlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi imkanı olan, aynı zamanda da hükümetleri yükümlülük altına alabilecek bir anlayış geliştirilmeye ve bu hususta bir anahtar belirlenmeye çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapısının anahtarı olarak da *toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme* anlayışı benimsenmiştir.

Birçok ana unsuru içinde barındıran aynı zamanda dinamik ve pratik bir süreç olan bütçeleme süreci, genel olarak ekonomik dengeleri gözeten ve onları önceliklendiren bir süreçtir. Bütçe sürecini daha rasyonel ve etkin hale getirmek, programlar bazında mümkün olduğunca açık olmak, hesap verilebilirlik ile birlikte şeffaflığı sağlamak, planlama-bütçelemeyi birlikte gerçekleştirmek, bütçenin girdi-çıkıtı sürecinde performansı esas almak, program maliyetlerinin alternatiflerini belirleyerek karşılaştırmak ve bütçelerde tasarruf sağlayıcı tedbirleri artırmak gibi amaçların gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik olarak klasik bütçe anlayışından günümüze birçok bütçe sistemi kullanılmıştır (Meriç, 2007: 59). Sosyal bir amacı da ihtiva eden toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı her ne kadar bu sistemlerden en yenisi olarak telakki edilse de, buna bir anlayış olarak yaklaşmak ve aynı zamanda yeni bir kodlama sistemine veya sınıflandırmaya başvurmadan mevcut bütçe sistemine eklemeler yapan ve onu sosyal amaçlar ve performans göstergeleri ile tamamlayan bir politika önerisi olarak kabul etmek; uygulanabilmesini sağlama, yeni maliyetler oluşturmadan mevcudu yeniden düzenleme ve kitleleri sürece dahil ederek geniş tabanlı bir katılıma dönüştürmesi açısından daha sağlıklı olacaktır.

Kadınların erkeklere kıyasla ekonomik, sosyal ve politik eşitlik bağlamında dezavantajlı durumda oldukları, ancak eğitim gibi birçok alanda bu farklılığın daralma eğiliminde olduğu gerçeği, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını, bu olumlu gidişin hızlanarak toplumun geneline

yayılmasında ve normatif eşitliğin tesisinde önemli bir konuma taşımaktadır (Stotsky, 2006: 1). Eğer toplumsal eşitlik pratikte hayata geçirilecekse, bütçeler bu anlayışla birlikte ele alınıp incelenmelidir. Kamu idarelerinin, kamu kaynaklarını kullanırken, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alıp almadıklarının sorgulanması, daha eşit bir toplum idealine ulaşmaya yönelik çalışmalar açısından önemli ve gereklidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamu bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet edip etmediğini belirleyen, bu belirleme neticesinde eşitliğin tesisine hizmet etmiyorsa bu durumun değişmesi için gerekli değişimleri sunan bir süreçtir (European Women's Lobby, 2004: 4).

İyi yönetişimin ve etkin bir yönetimin anahtarı olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı; toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım prensibinin bütçe sürecinde karşımıza çıkan pratik bir uygulamasıdır. Diğer bir ifade ile eşitlikçi bir bakış açısının, bütçe süreçlerinde temel yol gösterici olarak kabul edilmesi, böylece bütçelerin toplumsal cinsiyet penceresinden değerlendirilmesidir (Elson, 2003: 3). Sadece kadınlara yönelik olarak hazırlanacak ayrı bir bütçe fikrinden ziyade kamusal kaynakların bütün toplum kesimleri arasında eşit kullanımının garanti altına alınmasını amaçlayan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, ülkedeki planlama, tasarlama, kanunlaşma, uygulanma ve değerlendirme aşamalarının herhangi birinde kullanılabilir. Bu bütçeleme anlayışı aynı zamanda toplam kamusal kaynakların başta kadınlar olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik olarak kullanılan miktarının tespiti ve analizi açısından da önemli bir araçtır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, toplumsal cinsiyete ilişkin hususların hükümet politikaları içinde analizini yapmakta ve temel bir felsefe olarak devamının sağlanması için çaba sarf etmektedir. Bütçe sürecinde daha fazla katılımcılığı, şeffaflığı ve hesap verebilirliği sağlaması açısından, iyi yönetişimin önemli bir parçası olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, kadınlara yönelik olarak ayrı bir bütçe yapılmasını, özel ödenekler tahsis edilmesini ve sadece kadınlar üzerine odaklanarak toplumun diğer dezavantajlı kesimlerinin gözden kaçırılmasını önermemektedir. Bunun yerine mevcut bütçeleme sistemi içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel bir görüş olarak tezahürünü, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısıyla kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin değerlendirilmesini, bütçe uygulamalarının kadınlar üzerindeki etkilerini ve

kamusal mal ve hizmetlere ulaşmada karşıtlarına göre fırsat eşitliği olmayan toplum kesimlerinin de dikkate alınmasını sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı,

➤ 'Kadınların, ekonomik karar alma ve bunun bir unsuru olarak bütçe süreçlerine katılımlarının arttırılması,

➤ Bütçe hazırlama ve değerlendirme süreçlerinde toplumun aktif olarak yer almasını ve bu süreçlere dahil olmasını, yalnızca kadınların katılımını değil aynı zamanda toplumun bütün kesimlerinin bütçesel süreçler hakkında daha fazla fikir sahibi olmasını,

➤ Yürütmenin bütçesel kararlarına ilişkin sonuçlarda şeffaflık ve etkinliği,

➤ İdarenin toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisine ilişkin verdiği taahhütlerin veya yükümlülüklerinin izlenebilmesi imkanını arttırmayı,

➤ Bütçesel süreçleri daha şeffaf hale getirirken aynı zamanda bu anlayışın gerçekleştirilmesine yönelik olarak mesuliyetleri açısından hükümetler üzerinde baskı oluşturulmasını,

➤ Bütçelerden yararlanıcıların cinsiyetlerinin dikkate alınmasını ayrıca yeni bir değerler seti geliştirmek suretiyle ihtiyaçların tam olarak ortaya konulmasını böylece kaynak ve harcama israfını engelleyerek verimlilik ve etkinliği sağlamayı, amaçlamaktadır. (European Women's Lobby, 2004: 8)

Bütçe program ve politikalarının kadınlar üzerindeki etkilerinin sistematik olarak incelenmesini ihtiva eden, ayrıca kamu idarelerinden, kendilerine tahsis edilen ödeneklerin kadınlar üzerindeki etkilerinin analizinin yapılmasını talep eden toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirebilmek için;

- ❖ Toplumsal bilinç,
- ❖ Politik ve bürokratik irade,
- ❖ Karar alıcıların, kadınların erkekler karşısındaki durumlarını tespit etmeleri ve bu tespit için ön koşul olarak bir isteğin varlığı,
- ❖ Hesap verilebilirlik kültürünün varlığı,
- ❖ Kadınların karar alma mekanizmalarına dahil olması,

❖ Toplumsal cinsiyet eşitliği analizine imkan verecek verilerin elde edilebilme imkanı,

❖ Şeffaflık,

❖ Etkin bir kaynak yönetimi,

❖ Hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulamaya dönüşmesi

❖ Günlük iş ve hizmet akışlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesi (toplumsal cinsiyetin ana plan ve politikalara yerleşmesi) (Koç, 2009: 2-4), gibi unsurların varlığı gerekmektedir.

Bununla birlikte,

❖ Hükümet politikaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltıyor mu, sürdürüyor mu, artırıyor mu?

❖ Kamu harcamaları kadınlara ve erkeklere eşit getiri sağlıyor mu?

❖ Vergilendirme politikaları kadınları ve erkekleri nasıl etkiliyor?

❖ Kadınlar, bütçelerin planlama ve hazırlama aşamalarında nasıl etkili olabilirler?

❖ Kadınlar, hükümetlerin toplumsal eşitlikle ilgili hesap vermesini nasıl sağlayabilirler? sorularının yanıtlarının aranması (BIANET, 2009) yukarıda bahsedilen unsurlar ile birlikte, söz konusu anlayışın etkin bir şekilde uygulanabilmesinde hızlandırıcı etkiye sahip olacaktır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının, gerek akademik ve ekonomik çevreler gerekse Birleşmiş Milletler Kadın Fonu (UNIFEM) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilen yararları şunlardır;

➤ Kadınları ekonomik olarak görünür kılar.

➤ Kamu gelirlerinin toplanmasının ve vergi yapısındaki değişikliklerin, kadınların hayatını erkeklerinkinden farklı olarak nasıl etkilediğini gösterir.

➤ Kadınlara ayrılan kaynakların nasıl harcandığını ayrıntısıyla gösterir.

➤ Karar vericilere, kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını gösterirken yapılacak kamu harcamalarında da bir öncelik sıralaması yapılmasını sağlar.

- Verimliliği ve milli geliri artırır.
- Hükümet bütçelerinin etkin, hesap verilebilir ve şeffaf olmasına katkıda bulunur.
- Hükümetin taahhütleri ile yürüttüğü politikaların gerçek etkileri arasındaki farkı görmeyi sağlar.
- Bütçelerce ihtiva edilen öncelikleri ortaya çıkarabilir.
- Vatandaşların kamusal karar alma süreçlerine katılımı için bir zemin oluşturur.
- Bütçenin kamuoyu nazarında güvenilirliğini artırır.
- Performans ve program bütçelerdeki uygulanabilirliği nedeniyle sonuç odaklılığı getirir.

Amaçlar ve yararlar kümesinin teorideki genişliğine rağmen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulamaya geçirilmesi, söz konusu yararların pratikte de elde edilmesi bakımından gereklidir. Ancak bu anlayış, beraberinde bir değişimi de zorunlu kıldığından, tatbiki hem uzun uğraşları hem de uzun bir süreci gerektirmektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı için gerekli araçları ve aktörleri belirlemek, bütçesel süreçlerde gerekli aşamaların ve metotların tanımını yapmak, ayrıca karşılaşılabilecek muhtemel zorlukları ve engelleri ortaya koymak, bu anlayışın uygulanabilmesi için gerekli uğraşların verilmesi ve sürecin anlaşılması bakımından önemlidir.

4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN KAMU YÖNETİMİNDE UYGULANMASI

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, gündelik meseleler arasında gündemden uzak tutulacak, basite indirgenerek önemsiz kılınacak bir politika tasarımı değildir. Bütçelerin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerinin varlığını kabul etmek, var olan eşitsizliklere yönelik adımlar atmak, ihtiyaçları önemseyen ve bu doğrultuda hizmet üreten bir yönetim mekanizmasının varlığının sağlanmasını siyasi olarak amaçlamak gerekmektedir. Toplumsal yapıların, ihtiyaçların ve sosyo-ekonomik durumların ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, bu anlayışa yönelik olarak geliştirilebilecek ve tek tipleştirilebilecek uluslararası bir yaklaşımı geliştirebilme kabiliyetini olanak dahilinde tutmamaktadır. Ancak uygulamada meydana çıkabilecek

farklılıklara rağmen araçlar, ilke ve yöntemler neredeyse birbirine benzemektedir. Bunun sebebi bu anlayışın hem yeni bir yaklaşım olması hem de uygulamaya dönük çok fazla örneğinin olmamasıdır.

4.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Başvurulacak Araçlar

Araçlar, düzenli işleyen bir süreci, başlangıç, gelişim ve sonuçta yapılacak uygulamaya dönük çalışmaları, belirlenmiş parametreler yardımıyla yapılabilecek teknik bir uygulamayı ifade ederler. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı için gerekli teknik uygulamaların gerçekleşmesini sağlayacak olan araçlar; mevcut durumun anlaşılabilmesinde ve olanı özetleyerek olması gerekene ulaşmada yardımcı olabilecek *analizler*, toplumsal cinsiyet eşitliği temel politik hedefine ulaşmada en geniş hareket alanı sağlayan ve doğrudan bu hedef üzerine etkisi olan *kamu harcamaları* ve son olarak da etkisi kamu harcamaları kadar olmasa da mal ve hizmetler ile gelir ve kazanç üzerinde etkisi olan vergileri de içinde barındıran *kamu gelirleridir*.

4.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Görev Alan Aktörler

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulanabilmesine yönelik sorumluluk, hükümetler tarafından, olağan bütçe süreci içerisinde sosyal amaca özgülenmiş bir uygulama olarak üstlenilebilir. Ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının mevcut bütçe sürecine dahil edilebilmesi için söz konusu sorumluluğun hükümetler tarafından üstlenilmesi ile birlikte bazı gerekliliklerin de yerine getirilmiş olması zorunludur. Bunlar, söz konusu anlayışın bütün kamu idareleri tarafından içselleştirilmiş olması ya da var olan uygulama örneklerinin dağınıklıktan kurtarılarak merkezileştirilmiş olmasıdır. Merkezileştirilme yoluyla bütçe sürecine dahil olabilme, bütçenin hazırlanmasından ve uygulanmasından ve bütçelere ilişkin politikaların belirlemesinden sorumlu kamu kuruluşu (Ülkemizde Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü) tarafından re'sen yapılabileceği gibi, harcamacı kuruluşlar ve bütçe ile ilgili idareler arasında istişari yöntemle de yapılabilir. Dünya genelinde, maliye bakanlıkları veya bütçe birimleri toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının yürütülmesinde, ülkede dezavantajlı gruplara yönelik hizmet üreten ve politika belirleyen kamu idarelerinden istifade etmektedirler.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik araçların kimler tarafından kullanılacağına tespiti en az araçlar kadar önemlidir. Ayrıca aktörlerin hangi sorumlukları üstleneceklerinin veya paylaşacaklarının tespiti, uygulamayı kolaylaştırması ve standartlaştırması açısından da önemli ve gereklidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gerçekleştirilmesi ve yürütülmesi sürecinde geniş bir katılımcı kümesi görev alabilir. Bu geniş katılım kümesini ana aktörler ve yardımcı aktörler olarak ikiye ayırmak asıl sorumluluğun ve uygulama kudretinin kimde olduğunun tespiti açısından faydalı olacaktır.

4.2.1. Ana Aktörler

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulanmasında görev alacak ana aktörler; süreci başlatacak veya bu sürecin gerçekleşmesine yönelik bir iradeyi ortaya koyacak olan *parlamentolar*, süreci yönlendirecek ve etkinleştirecek olan *hükümetler* ve süreci uygulamaya aktaracak, devam ettirecek ve topluma aktif bir şekilde ulaşmasını sağlayacak olan *kamu idareleridir*.

4.2.2. Yardımcı Aktörler

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik sürecin başlatılmasında ve dinamik bir şekilde devam ettirilmesinde, parlamentolara ve hükümetlere teorik ve eğitimsel destek veren, kamuoyu oluşturan *akademisyenler ve uzmanlar*, *uluslararası kuruluşlar* ve *sivil toplum kuruluşları*, söz konusu anlayışın uygulanmasında görev alan yardımcı aktörlerdir.

4.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışının Bütçe Süreçlerinde Uygulanması

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, olağan bütçe sürecinden bağımsız, farklı bir bütçeleme sürecini ifade etmemektedir. Aksine, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının mevcut bütçe sürecinde önceliklerden birisi olarak kabulüne dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerini etkileyen ve bütçeleme sürecinin hazırlanması-kanunlaşması-uygulanması ve denetimi aşamalarını kapsayan bütün alanlar aynı zamanda bu anlayış ile de ilişkilidir. Söz konusu anlayışın ilişkili olduğu alanlarda yer almasını sağlamaya yönelik girişimler hükümet tarafından resmi olarak başlatılabileceği gibi, sivil toplum kuruluşları tarafından da kamuoyu oluşturmak amacıyla gayri resmi

olarak başlatılabilir. Ancak bu anlayışa yönelik olarak bütçe süreci üzerinde zorlayıcı bir etkinin oluşabilmesi için hükümetlerin ve özellikle de maliye bakanlıklarının katılımı gereklidir. Böylece ülkesel/bölgesel ve yerel şartlarla da uyumlu olarak, bu anlayışın uygulanmasına yönelik girişimlerin planlama-hazırlama-uygulama-denetim ve değerlendirme aşamalarının tümünde dikkate alınabilmesinin yolu açılmaktadır.

4.3.1. Bütçelerin Planlama ve Hazırlama Aşaması

Maliye Bakanlığı tarafından başlatılan bütçe sürecinin ilk aşaması, planlama ve tasarlama aşamasıdır. Burada gelecek yılın rakamlarına ilişkin projeksiyon belirlenir ve bu rakamların izlenecek politikaları yansıtabilme kabiliyetleri irdelenir. Dolayısıyla bu aşama, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı için atılacak ilk adımdır. Çünkü toplumsal cinsiyet ayrımcılığı analizleri için ihtiyaç duyulan verilerin planlamasını yapmak ve bu verilerin elde edilmesi için gerekli faaliyetlerde bulunmak, olağan bütçe süreçlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yer verebilmek için genellikle ilk adım olarak kabul edilmektedir.

4.3.2. Bütçelerin Kanunlaşması

Bütçelerin kanunlaşabilmesi, millet adına bütçe hakkına sahip olan parlamentoların bu yetkilerini kullanmaları ile olmaktadır. Bu yetkinin parlamentolar tarafından kullanımı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının hukuken temellendirilmesi açısından önemlidir. Anayasa tarafından belirlenen bütçelerin kanunlaşma sürecinde önemli bir görevi olan ihtisas komisyonlarında parlamenterler tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisine yönelik program önerisi getirilebileceği gibi mevcut programların değiştirilmesi veya programlara tahsis edilmiş ödeneğin arttırılması önerisi de getirilebilir. Genel kurulda ise, toplumsal cinsiyet esaslı değerlendirmelerin bütçenin bütününde veya bazı bölümlerinde yer alması istenebileceği gibi bu anlayış için gerekli ilke ve yöntemler hükümete tavsiye de edilebilir.

4.3.3. Bütçelerin Uygulanması

Kamu idareleri kendi bütçelerini mer'î mevzuata ve maliye bakanlıklarınca çıkarılan uygulama tebliğlerine göre yürütürler. Ancak bütçelere ilişkin uygulama süreci, aynı zamanda karar almayı da içinde

barındırır. Dolayısıyla, karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alacak şekilde atılacak adımlar, politik değerlendirmelerle uyumlu olarak atılmalıdır. Böylece kamu kaynaklarının hükümet tarafından dağıtımında her zaman toplumsal cinsiyet üzerinde olumlu etkilerin elde edilmesi amacı gözetilecek ve rehber edinilecektir.

4.3.4. Bütçelerin Denetimi ve Değerlendirilmesi

Bütçelerin denetimi parlamentoların görev alanı içindedir. Parlamentolar bu yetkilerini bir denetim birimi aracılığı ile kullanırlar. Ülkemizde bu denetim yetkisi Anayasa tarafından Sayıştay'a verilmiştir. Değişen makro ekonomik koşullar ile birlikte denetimlerin de kapsamı değişmiş, performans odaklı denetim sistemleri gündeme gelmiştir. Performans odaklı yapılacak bir denetim, kamu harcamalarında girdilerden elde edilecek verimlilik üzerine değil çıktılar ile sonuçlardan sağlanacak verimliliğe odaklanacaktır. Çıktılar ve sonuçlar üzerine yapılacak bu denetim vurgusu, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının ruhuyla da uyum içindedir. Bu anlayış, denetimin gerçekleşmesinde temel hareket noktasının verimlilik ve etkinlik olmasını sağlamaktadır.

Değerlendirme; gelecekte temel hareket noktalarının şekillenmesinde rol oynayacak olan yararlılığın, ekonomik değer, idari sistem ile beraber çıktılarının öneminin ve son olarak da hükümet müdahalelerinin sonuçlarının geçmişe yönelik olarak irdelenmesi olarak tanımlanabilir. Değerlendirme yapılırken bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini görünür kılmak çok önemlidir. Değerlendirme süreçleri birçok ülkede henüz kurumsallaşamamıştır. Toplumsal cinsiyet duyarlılığını içselleştirmiş bir değerlendirme sisteminin tesisini sağlamak için, yeni kurumsal yöntemler ortaya konulmalı ve mümkün olduğunca uzmanlara başvurulmalıdır. Kamu harcamaları ile vergilerin etki analizlerinin yapılması, değerlendirme için önemli gerekliliklerdir. Değerlendirme aşaması, daha sonraki yıllar bütçelerine yönelik olarak yapılacak planlama ve hazırlama aşamalarına temel kazandırması ve bu aşamaların amaçlar ve istekler doğrultusunda yeniden düzenlenebilmesi için gerekli ve en önemli aşama olarak görülmektedir (Council of Europe, 2005: 16).

5. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ANLAYIŞININ UYGULANMASINA İLİŞKİN ÜLKE ÖRNEKLERİ

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı ilk defa 1980'lerde federal seviyede gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda Avustralya'da ortaya çıkmıştır. Bütçelemeye bu anlayışla bakan ve ilk uygulamaların görüldüğü ülke Avustralya'dır. Onun ardından Güney Afrika, İsveç, Fransa, Belçika, İngiltere, İspanya, Hindistan, Meksika ve daha birçok ülkede toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme çalışmalarına başlanmıştır. Uygulama örnekleri, yıldan yıla yaygınlaşmış ve günümüz itibarıyla kırktan fazla ülkede bütçenin genelinde veya programlar bazında uygulama alanı bulan bir anlayışa dönüşmüştür. Bu anlayışa yönelik girişimlerin büyük bir kısmı ülkesel düzeyde iken az da olsa bölgesel düzeyde girişimlere de rastlanmaktadır (Stotsky: 2006: 24). Örneğin, İskoçya'da, İspanya'nın Bask bölgesinde, İtalya'nın Emilia-Romagna bölgesinde bölgesel düzeyde uygulamalar gözlemlenebilmektedir (Tüğen ve Özen, 2008: 4). Bu anlayışın toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşabilmede ortaya çıkardığı sonuçlar, ülkeler itibarıyla incelendiğinde, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının İskandinav ülkelerinde daha başarılı tatbik edildiği söylenebilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulamasında öne çıkan bazı ülke uygulamaları aşağıda açıklanmaktadır.

5.1. Avustralya

Avustralya toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına ilişkin olarak bir yapı geliştiren ilk ülkedir. Federal seviyede 1984 yılında "kadınların bütçesi" olarak başlayan girişimler, söz konusu ülkenin eyaletlerine ve diğer bölgelerine de yayılmıştır. Federal düzeyde başlayan çalışmaların hareket noktası, kamu idarelerinden ilgili yıl bütçesinde kendilerine tahsis edilen ödeneğin kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırılmasını ve bu araştırmanın sonuçlarından bir belge oluşturularak gelecek yıl bütçesine eklenebilmesinin sağlanması olmuştur (Sawer ve Budlender, 2002: 45). Bu süreçte idari birimlerden beklenen, kadınların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli performans gelişiminin sağlanmasına yönelik bir idari mekanizmanın geliştirilmesi ve önceliklerin yeniden tanımlanmasıdır. 1987 yılından itibaren "kadınların bütçesi" programı, kadın bütçesi raporuna dönüşmüş böylece bütçeleme sürecinde yer alabilmesini sağlamaya dönük daha resmi bir yapıya dönüşmüştür (Stotsky, 2006: 25).

Ancak, 1984 yılında başlayan bu girişimin uygulanabilirliği, girişime verilen siyasi desteğin yıldan yıla azalması ile doğru orantılı olarak azalmış ve 2000'li yıllar ile birlikte son bulmuştur.

5.2. Güney Afrika

Güney Afrika, Avustralya'dan sonra toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmaları başlatan ikinci ülkedir. Güney Afrika'da bu anlayışın yerleştirilmesine yönelik çalışmalar, toplumsal eşitlik üzerine daha fazla vurgu yapan Anayasa değişikliğinin akabinde başlamıştır. 1995 yılında hükümetin öncülüğünde kamu idarelerinin katılımları ile amacı, bakanlık bütçelerinin kadınlar üzerindeki etkilerini araştırmak olan ortak bir proje geliştirilmiş böylece toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik ilk adımlar atılmıştır. Güney Afrika'nın kamu sektöründe uygulamanın yapıldığı ilk pilot ülke olmasının bu girişime yönelik farkındalığı arttırdığı düşünülmektedir (Stotsky, 2006: 26).

Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına dayalı bütçe örnekleri oluşturulmuş, gelir ve giderlere ilişkin çalışmalar yapılmış, toplumsal cinsiyete dayalı harcama ile ilgili hedefler belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisini sağlamaya yönelik tahsis edilecek gelirlerin toplanması konusu Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme anlayışının yerleşebilmesi için üzerinde önemle durulması gereken bir nokta olarak belirlenmiştir (Meriç, 2007: 64). Özellikle gelirlere ilişkin yapılan çalışmalar, bu konuda bugüne dek nispeten daha az çalışma yapılmış olması nedeniyle önemlidir.

Güney Afrika'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik sivil toplum örgütleri tarafından yapılan çalışmalar zaman boyutunda değerlendirilirse, ilk yıl, kamu sektörü istihdamı ve vergiler üzerinde sınırlı sayıda analiz yapılmıştır. Ancak, nitelik bakımından bu analizlerden elde edilen en önemli sonuç, bu konuda bir çalışmanın yapılabilir olduğudur. Böylece ne yapıldığına dair çok büyük bir ilgi uyanmış, bu ilgi sayesinde pilot uygulamalar genişletilmiştir. Üçüncü yılın sonunda, bütçenin toplumsal cinsiyete ilişkin 26 farklı programı analiz edilmiştir. Dördüncü yıl mahalli idarelerin faaliyet alanlarından beş bölümü analiz edilmiş, beşinci yılda ise, gelirler ile sağlık hizmetlerinin sunumuna yönelik harcamalara ilişkin ayrıntılı analizler yapılmıştır. Araştırma sonuçları kitap haline getirilerek basılmış ve bu özetler seri halinde her yıl yayımlanmıştır.

Anılan çalışmalara rağmen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme anlayışı Güney Afrika'da kurumsallaşamamıştır. Bunun nedeni, kamu sektörünün bu anlayışın uygulanmasına yönelik iradesinin yıldan yıla azalmasıdır. Bu irade azalmasının birçok gerekçesi bulunmakla birlikte göze çarpan en önemli neden, kamu görevlilerinin, bu anlayışa yönelik yeni süreçlerin mali bir yük oluşturacağını düşünmeleri ve devletin asli faaliyetlerinden ayrılarak tali faaliyet ve amaçlarla uğraşılacağı gibi bir önyargıya kapılmalarıdır (Buddlender, 1998: 12).

5.3. İsveç

İskandinav ülkelerinde toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, kamu yönetiminde uyulması gereken bir ilke olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Norveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yasa 1979 yılında kabul edilmiştir. İsveç'te ise 1994 yılından bu yana toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, normatif toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için öncelikli strateji olarak uygulanmaktadır (Council of Europe, 2005: 33). Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda 2003 yılında parlamentoya sunulan ulusal eylem planı, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım örneğidir.

Kamu idarelerinde toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın 2004-2009 yılları için uygulanması planlanmış ve Nisan 2004'de hükümet tarafından kabul edilmiştir. Bu plan çerçevesinde uygulamanın ölçülebilmesi için;

- Bakanlıklara toplumsal cinsiyet eşitliği koordinatörlerinin atanması,
- Bütün bakanlıklarda koordinasyon için bir organizasyon kurulması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri ve koordinatörleri için yoğunlaştırılmış eğitim programlarının yürütülmesi,
- Amaç ve göstergelerin oluşturulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında görevli tüm yetkililer için sürekli destek ve eğitim sağlanması,
- Her bir politika alanının performansının parlamentoya sunulması amaçlanmıştır.

İsveç'te toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının odak noktası her bir bakanlığın kendi politika alanına giren konular içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumlu olmasıdır (Halén, 2010).

İsveç hükümeti, bütçenin, temel politika enstrümanı olarak önemini kabul etmekte ayrıca tüm politika alanlarında yapılacak toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılık analizlerinin önemli olduğunu dikkate almaktadır. Bakanlıklar, bütçe tekliflerinde yer alan programlar içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı amaçlar ve hedefler oluşturmakta, ayrıca Maliye Bakanlığı tarafından ekonomik kaynakların kadın ve erkek arasında dağılımı hakkında hazırlanan bir rapor, her yıl hükümetin bütçe yasa teklifi ekinde parlamentoya sunulmaktadır (Villagómez, 2010).

5.4. Birleşik Krallık

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar Birleşik Krallıkta da gündeme gelmiştir. Diğer ülke örneklerinde olduğu gibi burada da mevcut durumun analiz edilmesi atılan ilk adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Birleşik Krallıkta işsizliğin azaltılmasına yönelik uygulanmış olan New Deal Programı (Yeniden Yapılandırma Programı) analiz edilmiş ve kamu harcamalarının toplumsal cinsiyete yönelik ne tür çıktılar ortaya koyduğunu değerlendirmek için kişi başına yapılan harcamalar incelenmiştir. Analiz sonucunda kamusal kaynakların sınırlı bir miktarının kadınlara yönelik kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bellamy, 2002: 7). Somutlaştırmak gerekirse, Birleşik Krallıkta uygulanan Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde kullanılan fonlardan, sadece % 8'inin evli olamayan kişilere verildiği (ki bu oranın % 95'i kadındır), % 57'sinin ise gençlere verildiği (bunun da % 27'si kadındır) gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (European Women's Lobby, 2004: 5).

Mevcut olumsuz durumların giderilmesi için Birleşik Krallıkta çalışmalar başlatılmakla birlikte söz konusu çalışmalar "Birleşik Krallık Kadınlarının Bütçe Grubu (UK Women's Budget Group)" tarafından yürütülmektedir. Bu grup tarafından hazırlanan cinsiyete duyarlı bütçeleme örnekleri, kadınlara yönelik kamu harcamaları ve vergiler hakkında bilgi verme açısından etkin bir rol üstlenmektedirler. Dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile ilgili çalışmalar genel olarak kamu harcama boyutu ile ilişkili olsa da Birleşik Krallık Kadınlarının Bütçe Grubu, ciddi şekilde vergi indirimleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Birleşik Krallık Kadınlarının Bütçe Grubu tarafından yapılan bir analizde, Çalışan Ailelere Vergi İndirimi uygulamasının yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Bu çerçevede İstihdama Vergi İndirimi ve İlave Edilmiş Çocuk İndirimi şeklinde yeni bir

yapılanma önerilmiştir. Anılan gruba göre istihdam üzerine uygulanacak “vergi indirimi uygulaması” kadın ve erkeklere yönelik eşit faydalar ortaya çıkaracaktır (Bellamy, 2002: 7).

5.5. Ruanda

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar başlatan ülkelerden biri de Ruanda’dır. Ülkede 1999 yılında kurulan Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı’na (Ministry of Gender and Women in Development) kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kalkınma politikalarında bu hususa dikkat edilmesi yönünde sorumluluk verilmiştir. Ülkedeki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri söz konusu Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Bu anlayışa yönelik girişimler, ülkedeki Vizyon 2020 çalışması, orta vadeli harcama yapısı, cinsiyete yönelik ulusal eylem planı ve yerelleştirme çalışmaları ile uyum içindedir. Ayrıca bu girişim, Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kurumu tarafından maddi anlamda desteklenmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, Maliye Bakanlığı ve Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlıkları tarafından yoğun bir işbirliği içerisinde sürdürülmektedir. İki kurum arasında işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla çeşitli dönemlerde toplantılar yapılmıştır. 2002 yılında çeşitli kamu idarelerinde Maliye Bakanlığına bağlı olarak çalışan personele eğitim verilmiş ve kendilerine çalıştıkları bakanlıkların bütçelerinde toplumsal cinsiyete göre bir yapılanmayı nasıl gerçekleştirecekleri konusunda yön bulmaları için yardımcı olunmuştur. Ülkede yürütülen orta vadeli harcama yapısı ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının birbiri ile uyumlu olması zorunluluğu vardır (Diop-Tine, 2002: 120).

5.6. Fransa

Fransa’da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar, 2000 yılında Parlatentonun, ilgili yıla ait bütçe kanununu onaylarken hükümetten toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik özel çabalar beklediğini deklare etmesiyle başlamıştır (Council of Europe, 2005: 29). Bu deklarasyon ile birlikte hükümet, bundan sonra hazırladığı her bir bütçe tasarısına, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kaynak dağılımı ile kadınların özgül ihtiyaçlarını karşılamaya dönük kamu hizmetlerine tahsis edilmiş ödenekleri gösteren ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına uygun olarak hazırlanmış bir belge eklemektedir

(Villagómez, 2010). Bu belge, parlamenterlere, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olarak kullanılan kamu harcamalarının etkin kullanılıp kullanılmadığı yönünde bir fikir sunmaktadır. Ayrıca, bir nevi izleme aracı olarak tanımlanabilecek bu belge, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelmiş kamu faaliyetlerinin, ihtiyaçlara etkin olarak hizmet etmesini sağlayacak bir düzenleyici mekanizma olarak da nitelendirilebilir.

6. SONUÇ

Geçmişten günümüze kamu yönetiminde belirleyici ve dönüştürücü olan en önemli etken, karşılandıkça hep bir üst aşamaya ilerleyen insan ihtiyaçlarıdır. Devletlere sevk ve idare etmekten ziyade kendilerine duyarlı hizmet üretme sorumluluğunu yükleyen ihtiyaçlar, toplumun geneline dezavantajlı gruplara yönelik olarak faaliyette bulunma zorunluluğu yükleyen bazı konularda bireysellikten sıyrılarak toplumsal ihtiyaç haline dönüşmektedir. Bu dönüşüm kendisini en çok kamusal hizmetlerden yararlanmada ve bu hizmetlerin üretimi ve sunumuna katılmada göstermektedir.

Kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen sorumluluklar ile görevlerde eşitliği savunan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı da toplumsal ihtiyaçlardaki bu dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkmış, devletlerin ve uluslararası kuruluşların bu düşünceyi sahiplenmesi ile önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir. Bu düşüncenin uygulamaya aktarılabilmesi için çeşitli stratejiler benimsenmiştir. Bunlar arasında ön plana çıkan ve en belirgin şekilde sahiplenilen, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım stratejisidir. Bu strateji gereği devletler ve hükümetler toplumun yapısına uygun olarak belirledikleri değerler hiyerarşisini, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı gereği yeniden şekillendireceklerdir. Bu yeniden şekillendirme, söz konusu hiyerarşide değişikliklere sebep olabileceği gibi bütünüyle yeni bir hiyerarşiyi de zorunlu kılabilir. Burada önemli olan, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının siyasi tasavvur ve uygulamalarda içselleştirilmiş olmasıdır. Bu içsellik, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik boyutunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Kamu yönetiminde yürütülen politikaların mali anlamda tezahürü olan bütçeler, toplumda kadın erkek eşitliğinin yerleştirilmesinde ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata aktif katılımlarının sağlanabilmesinde önemli birer araçtır. Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşabilmede bu

araçlardan en etkin şekilde yararlanmak için geliştirilen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, yıldan yıla gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede gündeme gelmiş, bu ülkelerden bazılarında ise bütçenin geneli bakımından veya program bazında uygulanmıştır. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair hassasiyetlerin var olduğu ülkelerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına ilişkin genel kanı, bunun başlı başına bir bütçe sistemi veya kodlaması olmadığı, bunun yerine daha çok bazı bütçe program ve faaliyetlerinin analizi, değerlendirilmesi ve raporlamasından ibaret olan bir uygulama ve anlayış olduğudur. Söz konusu genel kanı, devletlerin ve hükümetlerin sahip oldukları asli amaçlardan sapmadan ve yeni maliyetlere sebep olmadan, politik ve bütçesel süreçlere toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının dahil edilebilmesini sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ülkemiz bütçe sisteminde bir bütün olarak yer almamaktadır. Ancak kamu idareleri tarafından yürütülen ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmada yardımcı olan kimi hizmetler için tahsis edilen ödeneklerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme anlayışının izlerini bulmak mümkündür. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik, siyasi ve sosyal hayatın tüm aşamalarına tesisi için yeterli siyasi iradenin bulunmamasına rağmen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının kısmi yansımalarının bulunması, bu eksikliği ortadan kaldırmada, bu anlayışın tesisi için gerekli olan toplumsal farkındalığı arttırmada önemli bir basamaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda farklı karşılıkları ve bu karşılıklar arasında neden sonuç ilişkisi mevcuttur. Kamu yönetimi anlayışında vatandaş odaklı yönetimi zorunlu kılan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, mali alanda da bu yönetim anlayışının bir sonucu olarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını önermektedir. Bu anlayışı, ihtiva ettiği değerler ve anlamlar ile birlikte ülkemizde tatbik edebilmek için, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Dahası bu düzenlemelerin teoride kalmaması, kamu idarelerinin bu anlayışı içselleştirmiş olması ve en önemlisi de siyasi iradenin teşekkül etmiş olması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ülkemizde uygulanması için yapılması gerekenlerin,

1. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin bir bütçeleme sistemi veya yeni bir kodlama olarak değil, eşitliğe dayalı bakış açısına sahip politika anlayışı olarak kabul etmek,

2. Bu anlayışı, kadın- erkek ilişkisine dayalı dar bir hareket alanına sıkıştırmak yerine, kadınlar başta olmak üzere tüm dezavantajlı grupları da içerecek geniş bir perspektife dönüştürmek,

3. Söz konusu anlayışın ana amacı olan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına üst normlarda (kalkınma planları, ulusal programlar vb.) yer vermek,

4. Kamu kurumları tarafından dezavantajlı gruplara yönelik yürütülen hizmetlere ilişkin veri setleri oluşturmak ve bu veri setlerinin TÜİK tarafından bağımsız bir grup olarak istatistiklendirilmesini sağlamak,

5. Toplumda sosyal yardım kapsamı içinde yer alması gereken, sosyal dışlanma riski altındaki gruplar için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetleri, daha erişilebilir ve eşit olarak yararlanılabilir hale getirmek,

6. Bütçelerinden hane halklarına ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara destek sağlayan, transfer harcaması yapan kurum ve kuruluşların, bu desteklerde önceliği dezavantajlı durumda olanlara vermeleri, böylece söz konusu gruplara yönelik pozitif ayrımcılık sağlamaları için gerekli düzenlemeleri yapmak,

7. Kadınların ve diğer dezavantajlı grupların yardım ve desteğe muhtaç olmaktan kurtarılarak gelir getirici faaliyetlere yönelmelerini sağlamak,

8. Toplumsal yoksullukla mücadelede önemli bir adım olarak dezavantajlı grupların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmaları sağlamak,

9. Kamu idarelerinin görev sahaları itibarıyla toplumsal cinsiyete duyarlı plan, politika ve programlarının bütçelerine entegre edilmesini ve gerekli ödeneklerin ayrılmasını sağlamak, bu kapsamda bütçe teknik, hazırlama, uygulama ve denetim süreçlerinin gözden geçirilerek gerekli değişiklikleri yapmak,

10. İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından yürütülen iş ve işçi bulma hizmetlerinde dezavantajlı durumda olanların öncelikli olarak gözetilmesini sağlamak olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bellamy, Kate, "Gender Budgeting (A Background paper for the Council of Europe's Informal Network of Experts on Gender Budgeting)", <http://www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20BudgetsCouncil%20of%20Europe%20Bellamy%20oo3.pdf> (Erişim Tarihi: 8/6/2010).
- Bianet, "Toplumsal Cinsiyeti Gözeten Bütçe Nedir?" <http://bianet.org/bianet/kadin/72629-toplumsal-cinsiyeti-gozeten-butce-nedir> (Erişim Tarihi: 28/5/2010).
- Budlender, Debbie, Sharp, Rhonda (1998), *How To Do A Gender-Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research And Practice*, Commonwealth Secretariat, London.
- Budlender, Debbie (2008), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Nedir", BM Kadın ve Kız Çocuklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bütçeleme Eğitici Eğitimi, Ankara.
- Council of Europe (2004), "Gender Mainstreaming", Director General of Human Rights Council of Europe, Strazburg.
- Council of Europe (2005), "Gender Budgeting", Director General of Human Rights Council of Europe, Strazburg.
- Demokrasi Vakfı (2005), "Kültürel Tartışmalar İnişiyatifi", Kültürel Çeşitlilikte İnsan Hakları Toplantıları, Londra.
- Denhardt, B. Robert (2002), "The New Public Service: Serving Rather than Steering", *Public Administration Review*, Vol. 60, No.6, Aralık.
- Elson, Diane (2004), "Engendering Government Budgets in the Context of Globalization(s)", *International Feminist Journal of Politics*, Cilt 6, 4, Aralık.
- Elson, Diane (2003), "Gender Mainstreaming and Gender Budgeting", *Gender Equality and Europe's Future*, Brüksel.
- Eren, Veysel (2003), "Kamu Yönetiminde Yeni Meşruluk Temeli Olarak Müşteri Odaklı Yönetim Yaklaşımı", *A.Ü. S. B. F. Dergisi*, Cilt 58, 4.
- European Women's Lobby (2004), "Gender Budgeting", Brüksel, Şubat.

- Fournier, Jacques, “Kamu Hizmetleri”, <http://www.ambafrance-tr.org/ecrire/upload/fis/fis20.htm>.
- Gözler, Kemal (2003), İdare Hukuku, Cilt II, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Halén, Anna, “Gender budgeting –the Swedish Experience”, <http://leb-budget.org/.../Gender%20budgeting%20Sweden%20Conference%20Amman.pdf> (Erişim Tarihi: 15/6/2010)
- Koç, Mustafa (2009), Avrupa Konseyi Tarafından Yunanistan’da düzenlenen “Devlet Bütçeleri: Gerçek Kadın-Erkek Eşitliğinde Kilit Faktör” Konulu Konferansa İlişkin Değerlendirme Raporu, Ankara, Mayıs.
- KSGM (2008), “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008-2013, Ankara, Eylül.
- Karataş, Halil (2007), “Kamu Yönetiminde Yeni Bir Anlayış: Vatandaş Odaklı Yönetim”, Bütçe Dünyası Dergisi, 24.
- Meriç, Metin (2007), “Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt 44, 509.
- Mutleuer, M.,Kamil, Erdoğan ÖNER, Ahmet KESİK (2005), Bütçe Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- OECD (2009), “Education at a Glance”, Eylül.
- Özkara, Mehmet, “Devlet Anlayışında Ortaya Çıkan Değişikliklerin Sonucu Olarak Vergilemeye Yüklenen Fonksiyonlar”, http://www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_devlet_anlayisinda.htm (Erişim Tarihi: 22/5/2010)
- Sandal, Önal (2009), Elif, “Örtük Cinsiyetçiliğin Anlaşılması: Cinsiyetçi Dilin Tespiti ve Kullanımı”, Verimlilik Dergisi, 243, Mart.
- Stotsky, G. Jane (2006), “Gender Budgeting”, International Monetary Fund Working Paper, Ekim.
- Sawer, Marian, Debbie, Budlender (2002), Gender Budgets Make More Cents Country Studies and Good Practice, Commonwealth Secretariat, Londra.
- Şenesen, Gülay, Günlük (2008), “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, Bütçe Sürecinde Parlatonun Değişen Rolü Sempozyumu, Afyonkarahisar.

- Tine, D.N., (2002) "Rwanda: Translating Government Commitments Into Action", Gender Budgets Make More Cents (Country Studies and Good Practice), Commonwealth Secretariat, United Kingdom.
- Tüğen, Kamil, Ahmet, Özen (2008), "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı", Maliye Dergisi, 154, Ocak-Haziran.
- Türk, İsmail (1969), Maliye Politikası: Amaçlar-Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Sevinç Matbaası, Ankara.
- UNDP (2009), "Human Development Report 2009 Overcoming Barriers: Human Mobility and Development", New York.
- Unesco EFA (2009), "Global Monitoring Report 2010-Reaching the marginalized", Oxford University Pres.
- Villagómez, Elizabeth, Gender Budgeting in the EU, <http://www.genderbudget.it/doc/GenderBudgetingEU.pdf>. (Erişim Tarihi: 11/6/2010)
- World Economic Forum (2009), "The Global Gender Gap Report 2009", Cenevre.
- Quinn, Sheila (2009), Gender Budgeting: Practical Implementation, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe.

